

AİLE TEDAVİSİ ve SOSYAL GRUP ÇALIŞMASI

Prof. Dr. Işıl BULUT*

Kişi, grup, aile ve topluluklar, sosyal değişme sürecine uyum gösterdikleri sürece varlıklarını sağlıklı bir şekilde sürdürme olanağına sahiptir. Aksi durumda ihtiyaçlarını karşılamakta ve çevre ile uyumlu ilişkiler kurmakta çeşitli sorunlarla karşılaşmaları kaçınılmazdır. Sosyal hizmet mesleği, kendine özgü bilimsel teknik ve yöntemler aracılığıyla kişi, grup, aile ve toplulukların ihtiyaçlarının karşılanması, sorunlarının çözülmesi ve çevre ile ilişkilerinin düzenlenmesinde; kendi kendilerine yardım edebilmeleri için onlarla işbirliği halinde çalışarak yardımcı olmayı hedefleyen bir meslektir. Sosyal hizmet mesleği sosyal kişisel çalışma, sosyal grup çalışması ve toplumla çalışma adı verilen üç temel yöntem aracılığıyla bu hedeflerini gerçekleştirir. Aile, toplumun temel bir birimi olduğuna göre hangi yöntemle olursa olsun; kişi, grup ve topluluklara yönelik gerçekleştirilen tüm hizmetlerin ailenin gerek üyelerinin gerekse bütününe gelişmesinde önemli bir katkı sağlayacağı açıktır. Bu yazıda, aile tedavisinde sosyal hizmetin bir yöntemi olarak sosyal grup çalışması ele alınmakta, her iki kavram benzer ve farklı yönleriyle irdelenerek, müdahale biçimleri üzerinde durulmaktadır.

Sosyal Grup Çalışması - Tanım ve Kapsam

Sosyal grup çalışması, grup üyelerinin sosyal ve psikolojik gereksinimlerini karşılayarak, kendi kişisel, grup, aile ve toplum sorunlarıyla daha etkili bir biçimde baş edebilmelerini sağlayan; amaca yönelik faaliyetlerin küçük gruplar aracılığıyla gerçekleştirildiği bir sosyal hizmet yöntemidir. Bilgi ve beceriye sahip bir uzman tarafından, hizmetlerin üretilip sunulduğu toplumsal bir sistem içerisinde gerçekleştirilir (Toseland, Rivas, 1984). Temel ilke, kendi kendine yardımdır. Temel odak tek tek üyeler olabileceği gibi, bir bütün olarak grup veya grubun çevresi olabilir. Grup içinde kişiler arası etkileşim, amaca ulaşmak için araç olarak kullanılır. Sosyal hizmetin temel ilkeleri olan koruma, geliştirme ve rehabilite etme, sosyal grup çalışmasının da ilkeleridir. Görüldüğü gibi sosyal grup çalışması sadece sorun çözme işlevini değil, sorun olmadan da kişileri koruma, değiştirme, geliştirme işlevini yüklenmiştir. Üyelerin ihtiyaçlarını karşılamak, sorunlarını çözmek,

* H.Ü. Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Öğretim Üyesi

uyumlarını sağlamak ve rehabilite etmek sosyal grup çalışmasının ulaşmak istediği amaçlardır. Genel hedef ise sağlıklı ve işlevsel bir toplum yaratmaktadır.

Sosyal grup çalışması eğitici, geliştirici, sorun çözücü ve sosyalleştirici gruplar aracılığıyla gerçekleştirilebilir. Eğitici gruplarda temel hedef, üyelerin ihtiyaç duydukları konuda bilgi ve becerilerini artırmaktır. Öğrenmeyi bir sosyal deneyim kazanma olarak ele alan yaklaşımda uzmanlar didaktik yöntemlerden çok grup tartışmaları ve faaliyetleri üzerinde odaklaşırlar. Geliştirici gruplarda üyelerin potansiyellerini, psiko-sosyal sağlıklarını arttırmak hedefi üzerinde odaklaşırlar. Bu gruplar, üyelerine, diğerleri ile sağlıklı ilişkiler kurma yoluyla hayatı dolu dolu yaşama potansiyeli kazandırarak kendini geliştirme şansı verir. Sorun çözücü (iyileştirici) gruplar, işlevlerini yerine getiremeyen kişileri işlevsel hale getirmek için tedavi etme amacına yönelmiştir. Grup üyelerine sosyal ve sağlıkla ilgili bir travmadan sonra davranış değiştirme, bireysel sorunlarla başa çıkma ve kendini rehabilite etme konusunda yardımcı olunur. Sosyalleştirici gruplarda temel hedef üyelere sosyal beceriler ve toplum içinde kabul edilebilir davranışlar kazandırarak, işlevlerini daha etkili bir biçimde yerine getirmelerine yardımcı olmaktır. Tartışma yerine, faaliyetlerin, yaparak öğrenmenin daha ağırlıklı olarak kullanıldığı bir grup tipidir. Çeşitli faaliyetler sosyal beceri kazandırmada araç olarak kullanılır.

Sosyal grup çalışmasını grup psikoterapisinden ayıran özellik, uğraşısının sadece ruhsal sorunlarla sınırlı olmamasındadır. Sosyal grup çalışmasında karşılıklı fikir alışverişinde bulunmak, sosyal beceriler ve el becerileri geliştirmek, değer oryantasyonlarını ve antisosyal davranışları değiştirmek gibi amaçlar da vardır. Müdahale teknikleri terepötik tartışmaları içermekle birlikte, bunlarla sınırlı değildir (Barker, 1987).

Aile - Tanımı ve İşlevi

Toplumun en küçük birimi olan ailenin insan hayatında önemli bir yeri vardır. Kişilerin beden ve ruh sağlığı için gerekli şefkat, sevgi, yakın ilgi ve bakım bulabilecekleri en doğal ortam, ailedir (Güran, 1983). Farklı kişilerin ve grupların aileye bakış açıları farklı olduğundan tanımlar da farklılık göstermektedir. Bell (1975) ailenin dört ayrı tanımı üzerinde durmaktadır: Birincisinde, aile üyelerinden birinin fikrine dayanarak, onun duyguları ve fantezileri ile aile tanımlanır. Psikiyatrik ortamlarda, en çok kullanılan tanım budur. İkinci tanım, aileyi nükleer ve geniş yönüyle bir kurum olarak ele alan

sosyolojik yaklaşımı içerir. Sosyoloji tarafından kullanılır. Üçüncü tanıma göre aile bir sosyal birimdir. Çeşitli parçalardan oluşan bir sistemdir. Küçük bir grup olarak ele alınır ve küçük grupların davranışları açısından, sosyal psikoloji tarafından incelenir. Dördüncü tanımda ise aile, toplumun değerleri ile sınırlı bir grup olarak kabul edilir. Kültürel yaklaşımı içeren bu tanımda normların, davranış standartlarının, kuralların, ana - baba ve çocuk rollerinin geliştiği ortam ailedir.

Üyelerine sevgi, güven, ait olma duygularını veren, onların ihtiyaçlarını karşılayan ve gerekli durumlarda özerk olmalarını engellemeyen aile, fonksiyonel ailedir. Fonksiyonel aile, sağlıklı ailedir (Bulut, 1993). Sağlıklı ailenin üyeleri ruhsal açıdan doyumludur. Başarıları aile içinde değerlendirilir ve ne tür isteklerinin reddedileceğini bilirler. Sağlıklı aile esnektir, yeni durumlara göre yeni davranış yöntemleri geliştirebilir. Buna karşılık, üyeleri birbiri ile az konuşan, açık bir iletişim içinde olmayan, aileyi ilgilendiren konularda birlikte konuşup çözüm aramayan, üyeleri birbirine gerçek yakınlık duymayan, birbirlerine olumsuz duygular besleyen aileler ise sağlıksızdır (Glick ve Kessler, 1980). Sağlıksızlık, genellikle aile üyelerinden birinin fiziksel, ruhsal veya sosyal rahatsızlığı ile de ortaya çıkar. Sağlıksız ailenin de bunu bireylerine geçirmemesi olanaksızdır. Bu nedenle çoğu durumlarda bireyi aileden kopararak yardım etmek pek bir anlam taşımaz. Çünkü sağlıksız aile ortamına geri dönüş, bireyin tekrar rahatsızlanması ile sonuçlanacaktır. Bu fikirler, son yıllarda "aile içinde birey" yaklaşımına verilen önemi artırmıştır.

Aile Tedavisi-Tanım, Kapsam ve Süreç

Grup çalışmacılar, ilk faaliyetlerine ailelere yardım amacıyla başlamışlardır. Küçük grup teorisini aile üzerinde ilk kez Coyle (1962) uygulamış, grup yapısı ve dinamikleri ile aile yapısı ve ailedeki rol ilişkileri arasında benzerlik olduğuna işaret etmiştir. Ona göre aile genişledikçe alt gruplar oluşmakta, bu durum da ilişkilerin gerginleşmesine ve kopmalara neden olabilmektedir (Garvin, 1986; Turan, 1992). Coyle "Bir Grup Olarak Aileye Yardım ile İlgili Kavramlar" isimli makalesinde grubun insan hayatındaki önemi üzerinde durmuş, aile ve akran gruplarının kişiler üzerindeki etkisine değinmiştir. Klein ise ailenin bir sistem olarak ele alınıp tedavi edilmesini önermektedir. Ona göre aile içinde etkileşim kalıpları değişince, bireyin uyumsuz davranışları da değişecektir (Turan, 1992).

Aile tedavisi, sorun çözüme sürecine tüm aileyi katmayı amaçlayan bir yaklaşımdır. Temel hedef, fiziksel, ruhsal veya sosyal açıdan sağlıklı olan bireyi iyileştirmektir. "Bireylerin davranışları, aile örüntüsünün bir uzantısıdır" varsayımı, aile tedavilerinin temelini oluşturmaktadır. Müracaatçının sosyal çevresindeki iletişim kalıplarını analiz ederek davranışlarının nedenlerini anlama (Smith, Wood, Smale; 1980), birey üzerinde durmak yerine ilişkiler sistemi üzerinde durma (Kartallar, 1996) aile tedavisinin temel hedefleridir. Compton ve Galaway (1975) "paylaşılan gözlemler" kavramından bahsederler. Aile üyelerinin ve meslek elemanının aile üyelerinin olumlu ve olumsuz davranışlarını empatik bir şekilde gözlemleyerek teşhis koyduklarını ve aile ortamında nelerin değişmesi gerektiğine birlikte karar verdiklerini ifade ederler.

Aile tedavisi yaklaşımında, aile bir sistem olarak ele alınır. Teorik yaklaşıma göre sistem, farklı parçalardan oluşur. Parçalar birbirine bağlantılı olup, zaman içinde dengeli olarak değişim gösterirler. Sınırları katı ve geçirgen olmayan kapalı sistemler ve sınırları esnek ve geçirgen olan açık sistemler vardır. Açık sistemin üç özelliğinden söz edilebilir.

Bütünlük - Sistemin bütünlüğü parçaların toplamından oluşmaz. Birbirine bağlı parçaların birbirleriyle ilişkilerinin toplamı, bütünlüğü oluşturur.

İlişki - Parçalar, birbirleriyle etkileşim halindedir.

Eş Sonluluk - Açık sistem, her zaman başlangıçtaki varoluş biçimi ile devam etmez. Sistemi oluşturan yapıların kendini sürdürüyor olması önemlidir (Carter, McGoldrick, 1980).

Bütün canlı varlıklar ve aile bir açık sistemdir. Açık sistemin çevresi ile uyum içinde olması önemlidir. Açık sistemin kendi bünyesini değiştirmesi veya alt sistemlere ayrılması olağandır. Ancak alt sistemler bütünlük içinde fonksiyon göstermezse sistem bozulur, dağılır. Örneğin içki içen babaya karşı birleşen - bir alt sistem oluşturan - anne ve kız aile bütünlüğünü bozabilir. Alt sistemler, yeniliklere göre değişmek zorundadır. Bu dinamik denge bozulduğunda alt sistemler, genel sisteme egemen olabilir. Sistem, kendi dışındaki diğer sistemlerle de ilişki halindedir. Aile de diğer aileler ve arkadaşlar gibi doğal sistemlerde; dernek, baro gibi resmî sistemlerle; okul, hastane gibi toplumsal sistemlerle ilişki halindedir (Turan, 1992). Aile, bu sistemlerle sağlıklı bir iletişim kurmakta zorlandığında, bu iletişimi kurmakta kendisine yardımcı olabilecek elemanlar, sosyal hizmet uzmanlarıdır.

Bazı yazarlar ise (Watzlawick ve arkadaşları, 1967; de Shazer ve arkadaşları, 1982) aile terapisindeki terapi durumunu bir sistem olarak ele almaktadır. Burada sistem, içinde terapistlerin de bulunduğu bir bütündür. Aile ve terapi ekibi sistemin iletişim ve etkileşimde bulunan iki alt sistemidir. Bu, geleneksel aile terapisinin sisteme bakışından farklı bir ele alıştır (Doğaner, 1995). Geleneksel aile tedavisi yaklaşımında ise, daha önce de belirtildiği gibi hedef aile sistemini değiştirmektir. Sağlıksız üyeyi sağlıklı hale getirmek, onun sağlığına etkide bulunan sosyal sistemde meydana getirilecek değişmelerle mümkündür.

Aile tedavisinde kullanılacak stratejiler, şu başlıklar altında özetlenebilir (Byran Karasu, 1984; Kut, 1986; Turan, 1992):

Bilgi Toplama - Farklı aile üyelerinden aileye ilişkin farklı bilgiler elde edilebilir.

Şimdi ve Burada'da odaklaşma - Aile üyelerinin halihazırda nasıl bir etkileşim içinde oldukları önemlidir.

Geçmiş Kullanma- Geçmişte cereyan eden bazı olaylar, önemlidir. Bu olaylar aileye yeniden bağlılık ve dinamizm kazandırmada araç olarak kullanılabilir.

Duyguları ve Davranışları Değiştirme - Üyelerin duygu, düşünce ve davranışlarına, soruna etkisi açısından bilinçlendirilmesi öncelik taşır.

Ailenin Çevresi ile Olumlu İlişkiler Kurmasını Sağlama - Ailenin ilişkide bulunduğu diğer sistemler, diğer aileler, arkadaşlar, resmi ve sosyal kurumlar olabilir.

Aile Üyeleri Arasındaki İletişimi Düzenleme- Tedavinin gerçekleşmesi için aile üyelerinin birbiriyle sağlıklı bir iletişim içinde olmaları gerekir. Çözüm önerilerinin tartışılması ve kullanılacak kaynakların gözden geçirilmesi aile üyeleri arasında sağlıklı bir iletişimle olanaklıdır.

Aile Yapısını Güçlendirme - Sorun çözümünde her aile üyesinin görev üslendiği ve birlikte çaba göstererek sorunun çözülebileceğine ilişkin inancın geliştirildiği bir aile yapısının oluşturulması gerekir.

Mesafeyi Ayarlama -Üyeler arası sosyal mesafe sıcak, samimi, ancak birbirini engellemeyen, ortama göre esneklik gösterebilen bir özelliğe sahip olmalıdır.

Aile Tedavisi ve Sosyal Grup Çalışması

Aile tedavisi tanımları, gerçekte bu yaklaşımın, sosyal kişisel çalışma ile bağlantılı olduğunu göstermektedir. Hedef, sorunu olan bireyi

iyileştirmekse ve bu hedefe ulaşmak için aile sistemi değiştirilmeye çalışılıyorsa, aile tedavisinin temelinde sağlıklı bireyin sağlığına kavuşturulması vardır. Ancak, aile bir gruptur ve aile tedavisi aile üyelerinden birini değil, tüm aile grubunu içerir. Bu da ailelerle çalışırken, grup oryantasyonunun önemini ortaya çıkarmaktadır. Sosyal grup çalışmasında etkili olarak kullanılan sözlü ve sözsüz iletişim, grup kontrolü, grup kültürü gibi grup dinamiği kavramları aile tedavisinde de kullanılır (Zastrow, 1993).

Aile, nesiller boyu devam eden, etnik ve kültürel özgeçmişe sahip kurulmuş bir gruptur. Aile ilişkileri günlük yaşamı, ekonomik ve sosyal ihtiyaçları ve bazı mahrem beraberlikleri kapsar. Aile, sınırları içinde ve dışında meydana gelen değişmelere uyum sağlamak zorundadır. Bazı sosyal hizmet mensuplarına göre aile ile bazı gruplar arasında bu açıdan önemli benzerlikler vardır (Garvin, 1986). Sosyal kulüpler, çeteler, yaşlı evlerinde veya diğer kurumlarda birlikte yaşayan ve çalışan bireylerin oluşturduğu doğal gruplar, aileye benzeyen yapıdadır. Üyeler, bu gruplar aracılığıyla ihtiyaçlarını karşılarlar ve birbirlerine bağlıdırlar. Herhangi bir amaçla belirli bir süre için kurulmuş gruplar ise farklıdır. Bu gruplarda üyeler ailede olduğu kadar birbirine duygusal olarak bağlı değildir. Ancak uzun süre bir arada olan terapi grupları - sorun çözücü gruplar - zaman içinde aileye benzer özellikler gösterebilir. Mahremiyetlerini paylaşma, ortak inançlar ve değerler geliştirme, rollerin belirginleşmesi, değişmeye tepki verme bunun en önemli göstergesidir. Grup ve aile birbiriyle benzeştiği zaman, sosyal hizmet uzmanının rolü; ailenin fonksiyonel olmayan etkileşimini fonksiyonel hale çevirmek, grupta ise bireylerin sorunlarına bir aile üyesi gibi yaklaşmaktır. Yani hem tek tek bireyler üzerinde, hem de bir bütün olarak aile veya grup üzerinde odaklaşmak gerekir (Garvin, 1986).

Zastrow'a göre (1993), gerek aile tedavisinde gerekse grup çalışmasında bireylerin bireysel hedefleri ile grubun veya ailenin genel hedefleri arasında bir uyum olması gerekir. Tedaviye herkesin katılabilmesi için aile üyelerinin veya grup üyelerinin ailenin veya grubun genel hedefini bilmeleri ve benimsemeleri gerekir. Bu nedenle gizli kalmış duyguların açığa çıkması önem taşır:

Aile tedavisi ile sosyal grup çalışması arasında bazı benzerlikler bulunması, bu iki kavramın aynı anlama geldiğini göstermez. Her iki uygulamanın birbirine çok şey sunduğu, birbirinden yararlandığı gerçektir. Ancak aralarındaki önemli farklılıklara da değinmek gerekir.

Grup çalışmalarında grup, toplantılar sırasında bir araya gelir, sonra dağılır. Aile ise tüm yaşamını birlikte paylaşır (Tuğcu, 1989). Kaldı ki, aile tedavisi her zaman tüm ailenin katıldığı toplantılar biçiminde gerçekleşmez. Zaman zaman aile üyelerinden bazıları ile bireysel görüşmeleri de içerir. Aile tedavisinde genellikle bir üyenin sapan davranış göstermesi söz konusudur. Tedavi odaklı gruplarda ise tüm üyeler benzer sorun davranışlar gösterirler. Her biri ayrı ortamlardan, ayrı ailelerden gelir. Bu nedenle de aile ve grup ile yapılan anlaşmalar farklıdır. Ailede sorun yaratan üyeyi değiştirmek için anlaşma yapıldığı halde, grupta her üye ile ayrı ayrı anlaşma yapılır. Aile tedavisinde davranış bozukluğu gösteren üyeyi değiştirmek için aile üyelerinden biri veya hepsi ile yahut çevre ile ilişkilerinin değiştirilmesi gerekebilir. Kurulmuş gruplarla yapılan grup çalışmalarında ise grup üyelerinin tek tek tanımladıkları sorun, grup üyelerinin karşılıklı yardımlaşması yoluyla çözülür (Garvin, 1986). Tüm bunlara ek olarak aile ve grup, farklı amaçlarla bir arada bulunan sosyal kurumlardır. Bunlarla çalışırken, sosyal hizmet uzmanı da göreceli olarak farklı rollere sahiptir. Aile tedavisinde sosyal kişisel çalışma yöntemini, grup çalışmasında ise sosyal grup çalışması yönetimini uygulamaktadır. Bu nedenle amaca ulaşmak için kullandığı tekniklerin de farklı olması beklenir. Hangi yöntemin uygulayıcısı olursa olsun, sosyal hizmet uzmanı birey ile, alt gruplarla bir bütün olarak grup veya aile ile ve grup veya ailenin çevresi ile çalışmak durumundadır. Ancak aile ile çalışan uzman ebeveyn alt grubunu güçlendirmeye çalıştığı halde, grup çalışması yapan uzman, alt grupları güçlendirmeye çalışmaz (Smith, Wood, Smale, 1980).

Aile Tedavisine Yönelik Grup Çalışmaları

Genel olarak bakıldığında hemen her tür sosyal grup çalışması uygulaması, aileyi içine alır. Çocuklar, gençler, suçlular, hastalar, özürlüler, yaşlılara yönelik tüm grup çalışmaları, amaçları ne olursa olsun (eğitici, geliştirici, sorun çözücü, sosyalleştirici) sonuçta aileye yöneliktir. Bu çalışmaların başarısı, bireylerin geldiği ailelerin daha sağlıklı ve fonksiyonel olmasını sağlayacaktır. Sistem teorisine göre parçalardaki olumlu gelişmeler, sistemi de olumlu etkileyecektir.

Aileyi değiştirmeyi amaç edinen grup çalışmaları, aile tedavisine yönelik grup çalışmalarıdır. Aile sorunları üzerinde çalışan ebeveyn grupları; sorunlu bireylerin eşlerinden oluşan gruplar ile yapılan çalışmalar, aile tedavisine yöneliktir. Bu gruplarla yapılan çalışmalar sonucunda eşlerde veya

ebeveynde grup etkileşimi ve paylaşımı aracılığı ile meydana getirilecek değişmeler, aile ortamına taşınır (Janzen, Harris, 1986). Son yıllarda yapılan çalışmalar, ailede hasta olarak tanımlanan üyeden ziyade, hasta yakınlarıyla yapılan grup çalışmalarının, sorun çözümünde daha etkili olduğunu göstermektedir. Alkol ve uyuşturucu kullananların aileleri, buna örnek olarak gösterilebilir (Doğan, 1996).

Özürlü, başarısız, ruh sağlığı bozuk çocuklarla ve davranış bozukluğu gösteren, topluma karşı olumsuz davranışlarda bulunan gençlere sahip olan ebeveynle yapılan **SORUN ÇÖZÜCÜ** grup çalışmaları; kırdan kente göç etmiş veya uzun yıllar yurt dışında kaldıktan sonra yurda dönmüş ailelerle yapılan **SOSYALLEŞTİRİCİ** nitelikteki grup çalışmaları; çocuk sayısını sınırlamak isteyen yani aile planlaması motivasyonu olan nişanlı veya evli çiftlere, yahut koruyucu aile olmak isteyen çiftlere yönelik **EĞİTİCİ** nitelikli grup çalışmaları; karşılıklı olarak daha etkili, açık, rahat iletişim kurmak isteyen çiftlere veya çocukları ile daha sağlıklı ilişkiler kurmak isteyen ebeveyne yönelik **GELİŞTİRİCİ** amaçlı grup çalışmaları, **AİLE TEDAVİSİNE YÖNELİK** grup çalışmalarıdır (Toseland, Rivas, 1984). Çünkü, grup üyesi olmayı öğrenmek, aile hayatına ilişkin bazı konularda da bireye beceri kazandırmaktadır. Üyelerin gerek grup içinde gerekse aile ortamında birbirine örnek olması söz konusudur (McCaughan, 1980). Grup, kişilere alternatif çözümler sunar, yeni davranışları denemesine fırsat verir, geri bildirim verir ve grup dışındakilerin bu değişmeyi nasıl karşıladıkları hakkında tartışma olanağı sağlar. Yanlış giden evlilikler, adolesan çağıdaki çocuklara yönelik davranışlar, yeni çevrede arkadaş edinme, emekli olma, yaşlanma, fiziksel veya ruhsal özürlü bireye sahip olma veya hasta olma durumlarında stresi ortadan kaldırma ve yeni davranışlar kazanmada grup üyeleri yardım eden ve yardım alan durumundadır. Grup ortamında kazanılan yeni alışkanlıkların aile ortamına taşınması, bu tür grup çalışmalarının aileyi geliştirici yönüne dikkat çekmektedir.

Sonuç olarak aile ve grup, her ikisi de bir sosyal sistemdir. Sosyal hizmet uzmanı grup çalışması yaparken aileye müracaat eder, aile ile çalışırken, sorunlu üyelerden grup oluşturur (Garvin, 1986). Sosyal grup çalışması; sosyal, ekonomik, psikolojik sorunları olan veya toplumsal gelişmeye ayak uydurmakta güçlük çeken, yahut toplum kaynaklarından yararlanmasını bilmeyen ailelerin sorun sahibi üyelerine yönelerek aile tedavisine katkıda bulunur.

Sadece mesleki açıdan değil, insan olarak da yetişmemde büyük emeği geçen Sayın Hocam Prof. Dr. Sema KUT'a sevgi ve saygılarımla.

KAYNAKÇA

- Barker, T, Social Work Dictionary, 1987.
- Bell, J.E., Family Therapy, New York: Jason Aranson Inc., 1975.
- Bulut, I., Ruh Hastalığının Aile İşlevlerine Etkisi, Ankara: Başbakanlık Kadın ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlığı Yayını, 1993.
- Byran, K.T., The Psychiatric Therapies, USA: American Psychiatric Ass., 1984.
- Carter, E. ve M. McGoldrick, (eds.), The Family Life Cycle: A Frame Work for Family Therapy, New York: Gardner Press, 1980.
- Compton, B.R. ve B. Galaway, Social Work Process, New York: The Dorsey Press, 1975.
- Doğan, Y., Alkol Bağımlılığı: Aile ve Aileye Müdahale, Alkol Kullanımı Bozuklukları ve Tedavisi, İzmir: Ege Psikiyatri Sürekli Yayınları, 1996.
- Doğaner, İ., ve L. Mete, Bir Aile Terapisi Modeli: Çözümüne Yönelik Kısa Terapi, 3P Dergisi, 3(1), 1995
- Garvin, C., Family Therapy and Group Work, Innovations in Social Group Work: Feedback From Practice to Theory, Ed. M. Parnes, New York: The Haworth Press, 1986.
- Glick, I.D., ve D.R. Kessler, Marital and Family Therapy, New York: Grune Stratton Inc, 1980.
- Güran, N., Aile Hizmetleri, H.Ü. Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Dergisi, 1/1/1983.
- Janzen, T., ve S. Harris, Family Treatment and Social Work Practice, New York: 1986.
- Kartallar, R., Aile Tedavisi, Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Ders Kitabı, Ed. I. Sayıl, Ankara, ANTIP Yayınları, 1996.
- Kut, S., Family Treatment in Social Work Practice, Basılmamış Rapor, 1986.

- McCaughan, N., The Purpose of Group Work in Social Work, Small Groups and Personal Change, Ed. P.B. Smith, London: Richard Clay Ltd.1980.
- Smith, B.P., H. Wood, ve G.G. Smale., The Usefulness of Groups in Clinical Settings, Small Groups and Personal Change, Ed. P.B. Smith, London: Richard Clay Ltd.1980.
- Toseland, R.W. ve R.F., Rivas., An Introduction to Group Work Practice, New York: Macmillian Publishing Comp., 1984.
- Tuğcu, H., Krize Müdahale ve Grup Tedavileri, Nörolojik Bilimler Kongresi, Mersin, 1989.
- Turan, N., Sosyal Kişisel Çalışma: Birey ve Aile İçin Sosyal Hizmet, Ankara: MN Ofset, 1992.
- Zastrow, C., Social Work With Groups, Third Ed. Chicago: Nelson Hall Publishers, 1993.